

Gösta Kindblom

Utskrift från band där Herman Hermansson och Sigurd Kindblom
m fl talar om jordbruket på Ekerö i gamla tider.

NN : "Lars Lindestål och han har två stycken medarbetare med sig. Det är Sigurd Hermansson som vi hälsar välkommen och han är väl som gammal Ekeröbo så bekant att han inte behöver speciellt resa på sig och visa upp sig. Och Gösta Kindblom, trädgårdsmästaren om vilken man säga pricis detsamma. Innan vi släpper in Lars Lindestål som ledare för det samtal om lantbruk och trädgårdar på Ekerö skulle jag villja fråga om det är någon av er som har saknat ett par glasögon. Då vill jag ställa frågan om vad det var som var speciellt med lantegendomar och trädgårdar på Ekerö."

Lars Lindestål: "Du sade att jag skulle prata här, men det tänker jag inte alls göra utan istället ställa frågor till dessa två herrar, eftersom det vetande dessa två besitter är bra mycket bättre än mitt i det område som vi kommer in på. Jag vet att det brukar dra väldigt långt ut på tiden med frågor så därför börjar med en gång. Jag börjar med Hermansson. Hur långt tillbaka i tiden vet Du att släkten Hermansson har funnits på Ekerö och trakterna häromkring?"

Herman Hermansson: "Det kan jag svara direkt på. Det var 1911, som min far flyttade till Ekerö. Tidigare bodde vi på Svartsjölandet, Skå församling, Ekeby gård."

NN : "Då frågar jag. Hur länge bodde Din släkt på Svartsjölandet?"

HH : "Ja, min farmor hon var född på Svartsjölandet och min farfar flyttade från Ekerö till Svartsjölandet som dräng och blev ingift i Ekeby. Där drev han jordbruk ända fram till 1910, han var född 1837. Min farmor kan jag inte exakt säga men jag tror hon var född 1843 ungefär."

LL : "Där före vet Du inte vad släkten Hermansson hade sysslat med, om dom var statare eller torpare eller vad de var?"

HH : "Farfars far var född nere vid Gammelgården."

LL : "På Din gammelgård, den röda Gammelgården?"

HH : "Nej det var vid laga skifte 1861 eller 1869 vilket år det var törs jag inte säga. Jag tror det var -69. Då blev det laga skifte och en bror blev kvar i Träkvista och flyttade ned till Brunna gård. Den gården blev utflyttad eller blev delad på egentligen. Den blev då nedflyttad ned till där Karin Karlsson-Kihlberg bor."

LL : "Har den också drivits av Hermansönerna en gång i världen?"

HH : "Nej, dom hette Eriksson för då var det så att tillnamnen försvann men förnamnen var alltid med i bilden. Han hette Erik Svensson, farfars far tror jag och blev död på Ekerö."

LL : "Vi kan konstatera då att det är en mycket gammal Ekerösläkt och tar vi med Svartsjölandet också har de levt här under både 1800- och 1900-talet. Det är alltså bortåt 200 år det är fråga om."

HH : "Ja, han flyttade ut tidigt och fadern dog när farfar var bara en liten grabb. Sedan vart det trångt om göra så farfar flyttade över och blev dräng på Ekeby och gifte sig med dottern där."

LL : "Han hade tur då att få tag i en bra, rik hustru och blev bonde på köpet. Hör Du, jag har konstaterat att det gamla gula huset som Sissan bor i och Kihlbergs är ganska lika. Är de byggda vid samma tid de där ungefär?"

HH : "Nej, Damms hus är byggt ungefärligen 1865 eller däromkring."

LL : "Det var det Du bodde i förut?"

HH : "Ja."

LL : "Och Brunna då?"

HH : "Det blev uppbyggt efter laga skiftet."

LL : "Hör Du det som vi alla vet, och som vi beundrar på många sätt när vi åker uppe i kurvan, de där tre gamla röda Hermanssonska husen som vi kallar. Vad kan Du berätta om dem egentligen? Vilka har bott där och vilka har problemen blivit med hänsin till K-märkningen och kommunens agerande i detta sammanhang? Vad har Du för uppfattning om de här gamla fina kåkarna som är de verkliga kulturrarieteterna på Ekerö?"

HH : "Jaa, som dom nu är har de varit från 1800-talet, för när farfar föddes var de lika dana som de nu är. Men i skiftet 1700-1800-talet var den stora byggnaden troligen en ryggåsstuga. Så de var ryggåsstugor alla hus där nere. Magasinet som nu är, är uppfört senare efter laga skiftet. Nu är det så att dom har timrat under ny stomme under det gamla huset och ställt upp det ovanpå."

NN : "Emma ville fråga någonting!"

EMMA ? : "Jo, Herman de där tre husen, när vi läste om skolan stod det om Gustavssonska gården. Jag har talat med Ruth Pettersson i Almedal eller Ruth Andersson som hon heter nu på Karlavägen. Då sade jag: 'Vet Du vad skolan låg? Det var Gustavssonska gården. - Jo sade hon den låg i de där tre husen för där har min mamma gått i skolan. Hon var född 1872, så det var på 1880-talet som det var skola där.'"

NN : "Alla vet väl vilka tre hus vi talar om?"

HH : "Jodå, den högra flygeln har det varit skola i. Den var skola ungefärligen mellan 1860 till .. ja det är svårt att säga när den avbröts men det fanns mycket gamla som hade gått där. Däribland Agvilina Andersson som var född 1861 och Alfred Pettersson i Brygga har gått där. Sedan vet jag inte men det har ju varit fler. Det fanns ju inte mycket folk på den tiden."

LL : "Så det lilla huset räckte alltså?"

HH : "Jo, där bodde skolläraryrinnan i köket och såvar det skolsal i rummet."

NH? : "Jag glömde att tala om när jag inledde och hälsade välkommen att vi har ännu en gäst här i dag och det är fru Hammarlin som är med här idag. Hon är inte bara gäst utan har också varit lärarinna och bör ha speciellt intresse av att veta att den till höger liggande flygelbyggnaden har varit skollokal."

MH : "Det har varit affär också?"

HH : "Ja det har varit affär i samma hus efter det att skolan uppsbröts."

LL : "Var det i samma hus som skolan?"

HH : "Ja i samma hus efter det att skolan uppsbröts kom det in en affärsrörelse där. Det var den enda affären som var i Träkvista."

LL : "Vem drev den då? Vet Du det?"

HH : "Det törs jag inte säga vem höll på med det."

LL : "Hör Du Aurén hade ju en affär en gång i världen före Hedberg. Var hade han den då?"

HH : "Det var nog där nere det."

LL : "Så det var där nere då?"

HH : "Jo det var det nog, för det fanns inte mer affärer. Aurén han var skomakare, Willy Hermanssons far. Sedan byggde han, jag vet inte när det gula huset byggdes uppe på plan där."

LL : "Hör Du den här Hermanssonska logen som vi säger. Den är ju också ett gammalt timmerhus på botten av granit. Tillhör den också den äldre delen av bebyggelsen"

HH : "Nej, uthus och dylikt låg mitt på Brunnavägen till den Gustavssonska gården, huvudbyggnaden där nere. Mitt ute på Brunnavägen, för det fanns ingen väg då. När lagaskiftet blev var det en bysamfällid väg ned till ungefär där Ljungfelts vita hus ligger. Där slutade den."

NH? : "För att tala om laga skifte vad det innebär det?. Var det inom släkten?"

HH : "Nej det var hela byn för dom hade om man säger en bit här och en bit där. Sedan gjorde dom laga skifte så att alla gårdar sträckte sig från sjö till sjö. De hade alltså mark från sjö till sjö. Det hade de vid laga skiftet men nu har den här Damms gård, det är en dotter i Nisse Karlssons släkt när det var arvsskifte. Det hände vid 60-talet. Gustav Andersson gifte in sig hos Karl Jans vi kallar."

LL : "Men Ni bodde väl i det där Damska huset i många många år, väl?"

HH : "Ja det är byggt 1863 eller något så där. Men det var ju ett sådant arvsskifte så att pojken ärvde två tredjedelar och flickan ärvde en tredjedel. Därför är det så att Ljungfelts alltså är en tredjedel av Nisses gård."

LL : Kan Du nu tala om det med en gång då, om vi tar det här skiftet som är från från nuvarande Ekerövägen och ned till Alvnäs i kurvan där. Det är ju det som sluttar ned mot Långtarmen. Vilka bönder har ägt det då i senare tid?"

HH : "Ja det är väl"

LL : "Sandberg vilka köpte han av där i slutet av 20-talet?"

HH : "Av oss, sedan köpte vi det av Grus- och sandbolaget där all mark där de röda husen står, Sandbergsgården. Då bodde vi enbart i Gustav Andersssonska gården."

LL : "Karl Jan hade väl också jord ned till sjön där?"

HH : "Ja visst det var genomgående jord där."

LL : "På Brunna."

HH : "Ja visst."

LL : "Vad heter han Rikard Karlsson?"

HH : "De hade inte genomgående med de hade mark till mark. De hade jord uppe till husena och sedan hade de jord nere vid Skärvik, det som ligger på vänster sida om Erikstensvägen kan man säga ned till sjön räknat."

LL : "Det finns ju fortfarande en samfällighet kvar nere vid Gjutpålen vi säger nere vid Södran nu. Hur många är det nu... förresten skall jag inte fråga för jag vet att det en förfärlig massa människor som är inblandade i ägarfrågorna där. Vet Du ? Kan Du berätta hur det systemet fungerar idag?"

HH : "Det fungerar efter gammalt, men nu när det säljs mark tas det undan för att han som sköter kassan får ju räkna i tusendels procent, och det blir så litet på var utdelning så det räcker knappt till porto. Det är meningslöst att vara delägare i en samfällighet då det inte räcker till portot knappt."

LL : "Har Ni aldrig försökta att rätta till det här på något sätt, med milt våld så att säga för att få ordning på det? Går inte det? Dalarna hade ju kvar sitt skifte långt in på 50-talet ju."

HH : "Jaa det har vi ju kvar ännu."

LL : "Har Ni? Var är Din längst bort belägna mark någonstans då?"

HH : "Vi har delat i det här djuphållet där båtklubben hyr och det blir procentutdelning efter mantalets storlek."

LL : "Men där Södra badplatsen finns nu är det väl kommunen som har köpt väl? Eller äger Ni den också?"

HH : "Södra badplatsen, Det har varit Murbrukets hela tiden."

LL : "Den har Ni inget med att göra? Så det är inte stor plätt det är fråga om då?"

HH : "Vi hade en grustäkt där uppe på Malmen det var 5000 m2 som låg inne i Murbrukets och som vi sålde till dem och fick ett större stycke nere vid sjön istället. Det vara en bytesaffär om jag säger så."

NH? : "Vad ligger den allmänningen Du talar om?"

HH : "Djuphälet. Om Du åker ned till Fantholmsbron. Det gränsar mot Asknäs och hela viken och går ända fram till pumphuset."

LL : "Det här med tiden som jag sade från början ser jag drar iväg. Jag skulle vilja fråga Dig så här också. Hur drev man egentligen jordbruket här på 20-talet som Du nu kommer ihåg? Vilka maskiner hade Ni, hur mycket hästar hade Ni, när hade man självbindare första gången och självavläggare och allt sådant där? Vad minns Du om det?"

HH : "Ja, självavläggare. Det var väl mest bara slättermaskin det med en sådan där sädsamlare-på. Sedan band man för hand."

LL : "Och det gjorde Ni?"

HH : "Jadå."

LL : "Men med lie var Du aldrig med om att slå med väl?"

HH : "Jo jag har skurit säd med lie med så det är ingen konst med det."

LL : "Men det är väl föga rationellt kan man väl säga?"

HH : "Tja man väl inte vara så djäkla obekväm på sig på den tiden."

LL : "När skaffade Du den första slättermaskinen?"

HH : "Ja det kan jag inte säga för det var nog före min vad man säger brukeningshistoria."

NH? : "Har Du något kvar av den slättermaskinen?"

HH : "Slättermaskinen finns väl kvar ännu. Det andra är bränt och skrotat."

LL : "Hur mycket hästar hade Ni?"

HH : "Det beror på när det var, när vi hade som mest alltså? Då vi hade både Gustav Anderssons och Sandbergs, när vi brukade allt ihop ett tag. Då hade vi två par hästar."

LL : "Det räckte? Och en massa kor?"

HH : "Jaa. Vi hade 10 stycken kor också."

LL : "Karl Jan uppe i Träkvista hade oxar sade Sten här."

HH : "Johoda det hade de. Sista gången jag var med vid oxkörning var snöplogning. Vi hade vägunderhåll på den tiden. Vi hade snöplogning från Träkvista, från våran loge och upp till kyrkvägen. Då hade Rikard Eriksson oxar kvar och då var det ju mitt i vintern, och han hade detta där huset, - jag måste tänka efter om det står

kvar. Nej det står inte kvar, något av Jons uthus. Men det var ett lågt hus och det var mörkt därinne."

LL : "Var det det där som låg med det samma till höger på vägen, va. Det hade"

HH : "Ja det är rivet nu, men .."

LL : "Ja jag vet var det var."

NH? : "Varför hade bönderna oxar? De gick ju mycket saktare än hästar. Var de mycket starkare eller ?"

HH : "Nja men det var en riktigt bra inkomst. Att dra upp en oxe och när dom tyckte den var stor nog så sålde dom den. Det var tyngd i den vid slakten. Det var en väldig inkomst. En häst om man köper den, han är som en som en automobil, han minskar i värde år från år. Till slut vara han inte värd mycket. På den tiden fick man kanske 125 kronor för den i slakt. Det var skillnad då när man sålde en oxe och fick kanske 300 kronor för den. Han växer ju upp med sitt värde."

NH? : "Nu skall vi överlämna ordet till en annan som brukat jorden, Harry."

Harry ? : "Jo det var ju så förr i tiden att torparna födde upp stutar och när sedan de blev färdiga sålde de dom till herrgårdarna som oxar. Då blev det så att stutarna växte till pengar medan hästarna förlorade man pengar på."

NH? : "Vad är det för skillnad mellan stut och oxe?"

Harry ? : "Aldern."

LL : "Men när kastrerade man stuten då så att den blev oxe?"

HH : "Som kalv i alla fall, inom ett år så där."

NH? : "Finns det någon oxe kvar idag på Ekerö?" (Skratt och sorl)

LL : "En annan fråga i denna diskusion, var det billigare foder till oxen. Gick det åt mindre foder till oxen?"

HH : "Mindre foder var det väl knappast. Oxen åt nog mer än hästen men han var mindre nogräknad. Den åt ju både halm och hö medan hästen ville ha hö han."

LL : "Hör Du på korna nu då. Ni hade ju ganska många. Hur avsatte Ni mjölken?"

HH : "Tja mjölken, den sålde vi hemma på den tiden då det inte fanns några restriktioner."

LL : "Alltihop, ja i mitt hem handlade vi mjölk i många många år där uppe men före det. Var det så stor konsumtion på Ekerö att den gick åt. Behövde Ni inte kärna smör och greja så där?"

HH : "Jo det klart det kunde hända när det blev överskottsmjolk att man fick ta fram separatorn och kärna smör. Det gick ju till hushållet det."

LL : "Likadant med grisar och dylikt. Sålades det här ute eller kördes det in till stan?"

HH : "Det sålades härute ända tills dess hälsovårdsnämnderna började lägga sig i det."

LL : "Jaså, var det nödvändigt då?"

HH : "Jaa, det kan inte jag svara på men det är de styrande som gör som dom vill."

LL : "Hör Du vad odlade Ni för någonting? Vilka sädesslag var det, potatis och rovor och dylikt?"

HH : "Det fanns allt möjligt. Potatis odlade vi mycket. Rovor och kålrötter gick åt till korna. Det var ju vinterfodret det. Vi till och med odlade morötter till hästarna."

LL : "Kan Du tala om hur det egentligen var med fördelningen av jobbet mellan då den gamle patriarken Hermansson och hans hustru och pigor och drängar?"

HH : "Ja det var ju litet svårt att säga."

LL : "Men om man säger så här då. an man tänka sig att gamle farbror Hermansson torkade disken hemma?" (Skratt)

HH : "Nej det kan jag ju nästan.. Det är väl kanske svårt att hitta någon ännu som gör det." (Skrattsalvor)

LL : "Det var det värsta. Hur många är det av herrarna här som torkar disken? Men han har ju varit borta länge också nu Din pappa."

HH : "Jo det har han ju, 50 år snart nu."

LL : "Så tiderna har förändrats. Men för övrigt då, Din mamma som nu.. Hon hade väl också några pigor då och då?"

HH : "Joodå ibland en och ibland två så där. Det var litet olika det."

LL : "Så det var inget behov som avgjorde det då?"

HH : "Behov, det kan man väl säga att det var men en var det väl kontinuerligt."

LL : "Vad hade de för arbetstider? Kommer Du ihåg det?"

HH : "Det var väl tidigt på morgonen och på kvällen var det inte precis halv fyra inte utan framåt sju var det väl tidigaste det."

LL : "Hör Du Ni mjölkade väl sista mjölken framåt sex-tiden väl?"

HH : "Jo."

LL : "Och då skulle man göra iordning dom grejorna efteråt då? Så då kunde man väl naturligen inte vara färdiga förrän vid halv åtta så där?"

HH : "Joo, det var väl ungefär normal tid. Det kunde naturligtvis dra ut ytterligare om det blev så. Det berodde på vad som fanns att göra vid det tillfället då. Ibland kunde det bli sent, men halv åtta var i alla fall tidig avslutning."

LL : "Och husmor själv fick väl hålla på litet längre ändå?"

HH : "Ja det var väl alltid några strumpor och det som skulle stoppas."

NN : "En intressant fråga i sammanhanget. Hur var det med måltiderna, det talas om merafton och vad det nu hette. Det fanns andra uttryck som jag inte kommer ihåg nu. Det var många måltider på dagen."

HH : "Det var tre fasta måltider. Först var det när man började kvickna till. Då fick man litet kaffe och doppa på morgonen, sedan fick man ut och styra om i uthusen och sedan fick man gå in och äta frukost, vid åtta-tiden. Sedan fick man kaffe vid tio-tiden och middag mellan tolv- och ett-draget så där. Det var ju litet olika, när man inte hade vällingklocka på huset så blev det ju inte en sådan där bestämd tid. Man skulle i alla fall vara hemma till halv-ett. Då skulle det vara matdags. Sedan fick man litet kaffe så där vid halv fyra på eftermiddagen och kvällsmat klockan sju på kvällen. Förr i tiden hade de, vad hette det nu för något, aftonvard. Då kom de ut mjölk och smörgås, dricka om det var sommartid, svagdricka och sådant, det fick dom ju då och sedan arbetade dom en stund till. Sedan fick de då gröt och mjölk på kvällen i stället."

NN : "Det här målet som omtalas åtminstone i södra Sverige som merafton?"

HH : "Det var väl ungefär motsvarande det här förmålet på kvällen det. Det kom ut så där omkring halv fem eller så. Det var ett slags tilläggsmål."

NN : "Får jag fråga förekommer det mellan de här något som kallades den blå timmen? Då man vilade på eftermiddagen."

HH : "Den fick man på eftermiddagen när hästarna åt. De skulle ju ha sin måltid också och vila."

HARRY ? : "När jag började och tjänade dräng 1928 var det så att klockan fem fick man gå till stallet och rykta, då var det inget kaffe eller något. Klockan sex och trettio fick man frukost. Det var välling, stående välling som värmdes och värmdes och värmdes. Sedan fick man då kaffe med sig och då fick man vetebröd till förmiddagskaffet. Det var nio och trettio och då fick man en 'smörhöna' kallades det för och det var det enda bulle man fick på hela dagen sedan var det skorpor och skivor. Så var det tolv då var det middag och då var det en och halvtimme middag så då somnade man in en liten stund för hästarna skulle ju äta. Och så på eftermiddagen var det kaffe och smörgås till det och så sju var det kvällsmat."

HH : "Det där var väl i stordrift mera?"

HARRY ? : "Ja det var det. Vi var en tre, fyra drängar då."

HH : "Jo när det var stordrift måste det bli mer kontinuerligt. Men på en sådan här mindre gård kunde man ju slarva mer med tiderna. Man var ju sysselsatt hela tiden fast måltiderna kunde variera och morgonmålet kunde komma litet senare."

LL : "Ja alla de frågorna har vi ju varit överens om att täcka in så det kommer väl varefter nu. När vi nu ändå håller på med mattider på vardagar nu, hur var det på söndagar? Var det samma tider? Djuren måste skötas som vanligt men det var väl lite skillnad?"

HH : "Nej i stora drag var det lika, middagen kunde kanske bli framåt ett eller så där men i stort sätt var det samma metod. Men den kunde ju skilja litet ibland."

LL : "Hur var det praxis då med drängarna och pigorna? Var de lediga på lördagar och söndagar, ja inte lördagar skall vi inte tala om förstås? Hade De någon turordning så de hade någon ledig dag eller så?"

HH : "Det var ju bara en jungfru så då hjälptes husmor och hon åt och så var det inte så mycket mer. Några stora s k helledighetsdagar existerade inte på den tiden."

LL : "Du som grabb då, när ni hade drängar, behandlade din pappa dig med någon särskild ömhet så att han undantog de djäkligaste jobben och det fick drängarna göra och att du fick det bra jobbet eller vad hade han för inställning till sådana saker?"

HH : "Jag skall tala om för dig att dagen efter min konfirmation så fick jag ta på mig blåkläderna och fick en häst i handen och sedan fick jag gå med den. Det var inga turordningar eller undantag där inte. Så fick jag väl köra enbetshästen, vi hade ju tre hästar. Så jag fick ta kärran och sticka iväg för att köra mjölken. Körna gick ju i bete nere vid Skärvik och då fick man ju köra dit och hämta mjölk varje morgon och kväll."

LL : "Men mjölka då?"

HH : "Det var att sticka ner dit halv sex på morgonen och likadant klockan fem på eftermiddagen. Det var inga undantag och det fanns inga undanskymda platser man skulle gå på inte och fuska bort sitt liv inte."

LL : "Men vem mjölkade då?"

HH : "Det var mamma det."

LL : "Äkte hon ner då med hästskutsen då eller cyklade hon?"

HH : "Inte gick det att ta mjölk på cykeln så det var på hästskutsen det."

LL : "Så det var bara jag som springschas som fick köra femtio liter mjölk på cykeln då på den tiden. Hör du ni hade ju alltså de flesta produkter här såsom säd, potatis och grönsaker och gud vet allt. Ingick det där i huvudsak i kosten så ni köpte väl ganska litet mat egentligen? Hur var det med mjöl? Ni hade kvarn vill jag minnas?"

HH : "Ja vi malde vid Jungfrusund."

LL : "Hur länge höll ni på och malde vid Jungfrusund egentligen?"

HH : "Ja jag vet inte riktigt. Vi höll på så länge kvarn fanns kvar."

LL : "1926, 1927 eller så."

HH : "Nja jag tror den var tidigare nedlagd för att den där konflikten var väl vid den tiden och då var ju kvarnen borta."

NN : "Konflikten var ju vid varvet och inte vid kvarnen."

HH : "Men Jungfrusund höll ju på att tappas av då egentligen efter det att Ek-Olle och Anders Olsson slutade."

NN : "Men tjugofem lastade de ut det sista virket."

HH : "Men sedan åkte vi till ett ställe som hette ..., det ligger under Räcksta gård. Vad hette platsen nu. Det ligger nedanför Beckomberga nedåt sjön, det var en vattenkvarn där, Kvarnviken hette den ja."

LL : "Vad låg den?"

HH och HARRY ? : "Den låg vid en liten sjö där nere, Räckstasjön heter den och sedan var det en vattenled ner där."

LL : "Där borta där krematoriet ligger nu då?"

HH : "Kungsberga hade då börjat byggas upp."

LL : "Får jag gå vidare här på listan. Du som var hemmason fick Du någon lön?"

HH : "Ja mödan."

LL : "Jo men Du fick ingen fast lön inte?"

HH : "Nej."

LL : "Så det som behövdes köptes och om Du ville ha fickpengar då? Om Du vill köpa en halvliter, vad sade Du då?"

HH : "Ja på den tiden var det ju motbok så en annan kunde ju inte köpa något. Jag kommer särskilt ihåg. Det var väl när mamma och jag var ensamma försökte väl jag få en liter brännvin och en flaska glögg och skrev till systemet, men då var jag fjorton dagar för ung. Sedan gav jag ju fasen i de där Systemgubbarna och ..."

NN : "Ni brände inte själva?"

HH : "Nej inte då inte. (Skratt). Det var ju allmänt för de bryggde ju både öl och brännvin hemma så det var väl inget att hålla under stolen med."

LL : "Var det sant det, att de bryggde öl och brännvin?"

HH : "Visst hur fasen skulle de göra annat."

HARRY ? : "Men det var inte nödvändigt för brännvin var så billigt så det kostade ju bara nittiofem öre litern."

HH : "Jag skall tala om för Dig att sista brännvinsfatet pappa var till Reimersholme och köpte var nittonhundranio eller -tio. Då kostade brännvinet nittiofem öre litern när de köpte helfat och det delades på sex familjer. Så köpte de en låda cognac och vad de behövde. De köpte det billigt och fick ju köpa det och var det inte några större olyckshändelser som skedde i arbetet och så där fick de ju fortsätta att köpa."

LL : "Jag fick inte svar på den där frågan riktigt. Hur avlönades Ni? Du fick ju ingen lön men en dräng han hade mat och husrum och litet lön. Har Du aning om hur stor lönen var på tjugotalet?"

HH : "Jag vet inte så noga men det rörde sig väl om mellan fyrtio till femtio kronor i månaden."

HARRY ? : "Det var välavlönat. För när jag började 1928 hade jag femton kronor i månaden utöver mat och husrum. Det var i östergötland det. Det kan vara bättre avlönat här uppe närmare Stockholm."

LL : "För att gå vidare i texten här då..."

HARRY ? : "Och när det gäller arbetstider och det så kan tala om att en fordrare hade fritt en söndag i månaden."

LL : "Vi talade om brännvin här. Hur umgicks bönderna här på Ekerö. Ni var ju ett helt gäng bönder som bodde här uppe i byn, Träkvista. Men så fanns det ju några sandtagsarbetare och så bagaren och några stycken. Umgicks nu sandtagsjobbarna och bönderna och hur var ett naturligt umgänge mellan folket på den tiden? Kan Du säga någonting om det?"

HH : "Jag vet inte vad jag skall säga om det. Det var väl egentligen inget umgänge. Var och en var egentligen för sig själva för när dom hade arbetat hela veckan så tog dom igen sig och dom satt väl och njöt efter veckans arbete och sedan var det väl inget mer egentligen. Så jag tror inte det var något särskilt umgänge, inte var det något hemma åtminstone."

NN : "Men De hade väl fester någon gång?"

HH : "Ja men det var en helt annan sak. Det var på bemärkelsedagar och sådant och då var det ju familjen.. Det var ju olika men i sandtagen var det ju mest ensamstående, mycket ensamstående. Det vara inte inte några familjer egentligen. Det som var familjer var väl egentligen vid Sandudden vid båtvarvet."

?? : "Sandtagsarbetarna på den tiden när de hade ledigt på söndagen, då 'stussade?' de med båten från Träkvista eller Jungfrusund till stan för då fick de köpa brännvin och öl på båten och det levde de på sedan. De åkte fram och tillbaks, det var deras nöje på den tiden."

NN : "Jag minns ifrån min barndom. Jag bodde i en liten by där det var tre bönder och det var väl tolv arbetarfamiljer. Men vad som jag kom ihåg var det ett ganska normalt umgänge mellan bönderna och arbetarbefolkningen. Hade de fester så var jobbarna med på böndernas fester och tvärt om. Men det kanske berodde på att det var en mycket liten by."

?? : "Nja den enda gång folket fick vara med var nog på skördefesten, för annars fick de nog inte vara med."

LL : "Men när bonden då fyllde femtio år. Fick Ni inte vara med och leka då heller?"

?? : "Inte.. Inte på de större gårdarna i alla fall."

NN : "Vi har ju läst om fester på de stora gårdarna som Ekebyhov, Rastaborg, Skytteholm, Stavsund och hos Hjerta på Bona och vi har ju också läst vad de har ätit på de festerna."

LL : "Ja men det gäller ju de stora gårdarna. Nu talar vi ju om bönderna, småfolket och det är ju lite skillnad i de här sammanhangen. Hör Du vi måste gå vidare här ser jag. Hur gick det ekonomiskt ihop för bönderna på den tiden? Klarade dom sig? Om vi tar tiden före depresionen 1929 - 1930 och därefter. Hur upplevde Du? Hur såg Du på Rikard Karlsson och Kihlbergs och Nisse Kahl-Jan och det här gänget? Hade de hyggligt ställt, var de skuldsatta eller gick det ihop för dem? Vet Du något om det?"

HH : "Det vet jag väl något om, men det berodde nog på hurdant levnadsstandarden fördes också."

LL : "Så Du menar att den som då levde sparatanskt, led inte någon direkt nöd medan den som festade litet mycket då räckte det inte till."

?? : "Man rättade väl munnen efter matsäcken?"

LL : "Gjorde man det verkligen alla gånger?"

(Tveksamt mummel utan urskiljbara svar)

HH : "Det vill jag nog inte svara på."

NN : "Det finns en regel inom jordbruket, att det finns en som förvärvar, en som ärver och en som fördärvar, tre generationer. Stämmer det här också?"

HH : "Det kan nog mycket väl hända i många fall."

LL : "Jag vet i alla fall att i början på trettio-talet när de sålde hela grisar för sextio öre kilo, var det inte nådigt för bönderna så man. Och tittar man på statistik vid den tidpunkten så ser man att huvuddelen av svenska bondebefolkningen var skuldsatt. Det vet vi också. Men det är klart att de gamla självägande bönderna på Ekerö på Träkvista kanske hade det ganska bra. Men om Du sedan kommer fram en bit på trettio-talet så..."

HH : "Du kan väl fråga några hur det var men vill inte jag yttra mig."

LL : "Nej det kan jag förstå att Du inte vill men å andra sidan vet Du att det här bandet kanske kommer att tas fram om femtio år eller så där och då är ju alla de där människorna borta så det är preskriberat det hela så att säga. Ingen kan anklaga någon för något då. Så kom då trettio-talet och sedan fyrtio-talet och då vet vi att idag är det inte mycket kvar av jordbruk på Ekerö. Finns

det egentligen någon kvar som försörjer sig på jordbruk idag i Träkvista?"

HH : "Det är väl då fru Olsson i Berga då, hon som arrenderar jorden. Hon arrenderar all mark där nere nu, ned mot Långtarmen."

LL : "Men vem utför jobbet då, ven plöjer, vem sår och vem skördar?"

HH : "Det gör folk ifrån Berga."

LL : "Som åker då upp?"

HH : "Jaa."

LL : "Kan Du berätta om de där folket på Berga gård. Var ligger det förresten?"

NN : "En liten bit från Lovö kyrka."

HH : "Jaa de arrenderar Berga och har det här som sidobruk. Han hette Olsson och nu är det fru Olsson för han Frits Laurén hade arrendet på Berga först och sedan kom Olsson och så gick han bort i cancer för en fyra fem år sedan och nu har Karin Olsson det kvar."

LL : "Och driver det själv?"

HH : "Det är så många bolagshistorier (Bandet tar slut här)."

Början av bandets sida B är förvirrad och otydlig. X

LL : "Förlåt mig det här kom inte med på bandet. Kan Du ta om det här och berätta det här på nytt så att det kommer med. Det gäller alltså Roshagen och Skärviksområdet, vem som äger och driver det."

HH : "Det är ingen som driver det nu för tiden."

LL : "Vilka äger marken därnere nu då?"

HH, NN : "Kommunen."

LL : "Kommunen, alltihop? Jungfruns har väl en del mark där nere?"

HH : "Jaa men det är ju bara vad man säger ett frimärke det. Det ligger ju helt nere mot Erikssten."

LL : "Jaha så började då den här jordbruksslakten här ute. Vad var det egentligen som gjorde att man tröttnade på jordbruket? Försörjde man sig inte på det, var man bekväm och ville förtjäna pengar, när det blev lukrativt att sälja mark på Ekerö? Vad har Du för uppfattning om det? För om kan ta alla gårdarna från Ekerövägen inklusive Närlunda så är det ju ingenting kvar nu. Vad var det åstadkom jordbruksdöden på det sättet här på Ekerö för småfolket?"

HH : "Det var väl det att Stockholm skulle ha sovstad."

LL : "Det kan väl inte vara en tillräcklig förklaring, för de

bjöd alltså en sådan massa pengar att det blev så lockande och det var det som gjorde det."

HH : "Byggbolagen de visste ju attt det skulle gå åt hus till sovstad. Då var ju de ute och förvärvade mark."

LL : "De köpte alltså råmark?"

HH : "Ja."

LL : "Så de köpte alltså råmark till en fyra till sex kronor kvadratmetern va, eller hur?"

HH : "Det vet jag inget alls om för jag vet bara vad jag fick och vad de andra fick har jag ingen aning om."

LL : "Så bönderna hade inte så pass mycket kontakter med varandra då när de skulle sälja utan var och en hade egna förhandlingar med köparen?"

HH : "Jaa, det vart ju så när inte kommunen ville köpa så."

LL : "Bjöds det ut till kommunen då?"

HH : "Jaja men. De slog ifrån sig med bägge händer för de tyckte det var onödigt att lägga sig an med så mycket mark och då hade vi ju fria händer och det hade vi ändå så det var ju inget fel på det för vi passade på innan den nya jordförvärvslagen kom igång. Det vart ju skattepliktigt. Den som hade haft jorden i mer än tio år hade ju bara kapitalvinst."

LL : "Jag vet att den råmark som såldes 1958, 1959 omkring. Den betalade man omkring sex kronor kvadratmetern råmark för."

HH : "Det vet jag inte vad det skulle vara för något. Skulle det vara Närlunda det?"

LL : "Jaa, det var Närlundaområdet det. Var det hyfsat betalt det eller fick Ni...?"

HH : "Det var bra betalt det."

NN : "Var det tomtmark det?"

LL : "Nej det var råmark som man kallade det. Det var inte planlagt och det fanns ingenting."

HH : "Det tvivlar jag på att HSB var erbjuden det då för sedan backade dom det. Sedan kom SIAB in och köpte hela Närlunda, d v s all den mark som var kvar av jordbruksmarken."

NN : "Var detta på tjugo-, trettioalet?"

LL : "Nej det var i slutet av femtioalet."

NN : "Jag undrar hur mycket fick Ni nere i Blekinge för råmark?"

?? : "Det vara väl litet olika det, men en femtio öre så där."

NN : "Och jag betalade en krona i Pepparbacken?"

?? : "Jag undrar vad kommunen fick.. eller Ekebyhov fick när de sålde till kommunen. De sålde 1964 eller vad det var, jag tror att de fick någonting på fem kronor eller .."

LL : "Nu skall vi ha in det på bandet, vad tror Ni? Tre och åttio, tre kronor. Men det var alltså med skogspartier och allt så där. Men det här innebär att det var faktiskt inte drifttekniska motiv som gjorde att bönderna la ner sina jordbruk?"

HH : "Nja det behövde det ju inte vara. Med däremot var det ju så att då den nya skattelagen kom så hade vi ändå varit tvungna att ge vika för utvecklingen, och ifall vi skulle komma in i ett dåligt försäljningsläge med skatter. Då var det bättre att braka iväg på en gång och sedan vara slut."

LL : "Jag ser att klockan har blivit elva redan och det är dags för kaffe och det innebär att vi tar en paus nu. Sedan skall vi fortsätta en liten stund till med Herman och sedan skall vi mjölka Gösta ordentligt då."

(Allmänt prat om kakor och vem som gjort vad och hur.)

LL : "Jaha då åker vi igen då. Ja vi har nu pratat en del om jordbruket och att en del har klarnat om detta. Vad jag tycker vi skulle fråga litet om är vad gjorde nu bondgrabbarna och bondjäntorna på fritiden. Hur tillbringade Ni den i början av tjugotalet då Du var .. Vad sysslade Ni med?"

NN : "Hade Ni någon fritid?"

LL : "Natten är min sa pigan."

HH : "Tjugotalet vet jag inte att det var något särskilt, möjligen om man fick gå på bio någon kväll. Det var ju bio i Folkets hus, annars var det väl inget..., några större ovationer. Det fanns ju dans men en annan var ju för liten och var ju portförbjuden då. Det var ju inget annat att göra än möjligen bio då om man fick. Men mesta fritiden ägnade man givetvis när det var sommar och gick upp på dansbanan. Det var väl inte så särskilt mycket annars att hänga sig på."

LL : "Sparkade Ni inte boll?"

HH : "Joo det gjorde vi ju naturligtvis, men tänkte på kvällstid ja."

LL : "Ja på kvällstid."

HH : "Det var på sommaren det men så var det ju så att man fick väl hushålla med krafterna också."

LL : "Men å andra sidan var det ju så här på Ekerö att vi hade ju två dansbanor en tid på världen och det var ju inte bara folket från Ekerö som kom hit utan det kom ju folk längre från. Det kom ju inte minst seglare hit så det var ju en stor träffpunkt. Jag vill minnas att man i början av trettio-talet var tvungna att ha tolv ordningspoliser en midsommarafton för att klara det hela. Att det gick livligt till på Ekerö på den tiden i buskarna det lovar jag. Åja Du var ju flicka då så Du kan väl bekräfta det hela.

(skratt)

Men sedan hade vi också som jag tyckte en kul grej på vintern och det var att det var dans i Brittgården där vi var och dansade. Ja alla vet väl var Brittgården låg. Där hade man ett gäng som spelade och där hade man ett sällskap som hette Mälarögillet som hade kabaréer i bland litegrand och sjöng om 'Nu blir det så trevligt och bra på allt vis sen' Hedborg har slaktat sin svart-vita gris' och så vidare. En mängd av sådana där historier så visst fanns det väl tillfälle för ungarna att roa sig. Vi åkte spark i Krontalsbacke det gjorde vi också kom jag ihåg när jag var med. Men sedan var det ett kulturfenomen som jag vill att Du Herman och Du Gösta kanske kan svara på. Vi minns att det fanns ett ungdomsgäng som vedertaget kallades för 'Skräcken' och det var ett gäng grabbar som väl inte med dagens mått mått var busiga utan var väl oskyldigt busiga och de gjorde väl en hel del roliga saker. Bland annat hade vi en skomakare som hette Liljedahl och som hade en båt nere vid Träkvista brygga så hade man varit och tagit upp dyvikan litet vackert. Och när sedan Liljedahl kom och gick ut med båten för att fiska så flöt ju dyvikan upp när han kom ut en bit. Där stod då Liljedahl och så började båten att vattenfyllas och så hade han utbrast så här: 'Skurkar, banditer Ni har förstört min allra vackraste kostym,' har jag hört sägas. Nå ja vad har Ni att säga om det här gänget 'Skräcken'?"

?? : "Det var pojkar som var födda 1907 och 1908, för det var en Moströmare och så var det ett vad hette han nu han som var telefonare, hans två grabbar. Det var var flera stycken som var med, Erik Åkerlund var med men de en så där massa småbus för sig. De var med i idrottsklubben men de hade en massa bus för sig. Inget bus som var kan man säga direkt svårt utan De ställde bara till litet ofog så där."

LL : "Ja dom sa så här att; 'Nu samlas samma gäng för att spöa Everts dräng.' i en visa det vet jag. Det vara Stinas pappas dräng det."

Irma ? : "I det där gänget var Gerard Fridlund med också. En morgon uppe på Brittgården så när de kom ut satt det en stol uppe i flaggstängen. Då hade de hissat upp den, en trädgårdsstol. Men det var ju inte så farligt."

LL : "Nej det var ju inte så farliga grejor inte."

?? : "Du vara inte med i gänget Irma?"

LL : "Nej det var bara karlar, vackra pojkar."

IRMA ? : "De var ut i buskarna så där. Vi var rädda för Träkvistaskräcken. Det vet jag att mina bröder sade; 'Usch gå till Träkvista, det var döden direkt det.' Det var de väldigt rädda för. Jag vet inte om ... det var ett begrepp men jag vet inte."

NN : "Hur länge höll det på?"

LL : "Ja tills dess såvitt jag förstår att grabbarna flyttade in till stan och gifte sig och litet grand så där. Då försvann det och upplöstes. Men så var det en sak till som vi inte berört här och det är att i det här sällskapet kallade man inte varandra vid vanliga namn inte. Bröderna Törnstrand hette, en var lik Fridolf Rudin och hette Fritte och så vara det Mågen och så Greken..."

?? : "Greken det var ..."

LL : "Också en Törnstrand och så var det Mälle och Prosten."

?? : "Nä förstår Du Mälle och prosten var inte med i gänget förstår Du."

LL : "Var De inte? Var De för gamla?"

?? : "Ja Dom var inte med ser Du dom var litet äldre."

LL : "Dom hade i alla fall öknamn. Chefen som började med DUX kallade dom i fall Spille. Så var det Nucke och Tucke, Raspen, Tjoffe, Svisse, Platten. Allihop hade de namn av något slag. Jag vet inte om det var något speciellt här på Ekerö?"

?? : "Det var någon idrottsklubb de var med i de här äldre grabbarna."

NN : "Hör Du när jag kom hit här till Ekerö hade jag hjälp av ett par snickare på Upplandsgatan. När De skulle åka med mig ut så sade de att; 'Herre Gud här har vi varit och slagits.' Vad nu då sa jag.' Ja litet längre fram kör på Du'. När jag svängde ned på Jungfrusundsvägen vid Träkvista torg sade de att; 'Nej fan, nu kommer vi inte dit.' Då hade de varit några gånger på Träkvista folkpark som de sade och den hade en rysligt anseende då."

?? : "Det var kanske på idrottsplanen de hade varit för där var det alltid fester i många år."

NN : "I varje fall hade det ett väldigt dåligt anseende och jag tyckte det var synd att det skulle vara på ett sådant sätt här. Men när jag några år därefter kom och körde förbi platsen där uppe på malmen, var den där platsen bebyggd."

LL : "Ja det fanns, Adolf Ljungfelt hade en dansbana och Friberg hade en, då var det två. Sedan slogs de där ihop till en och sedan flyttade man den till där Adolf Ljungfelts grop ligger idag ungefär. Litet längre åt Träkvista till eller hur?"

?? : "Ja den låg där inte i Krontalsbacken utan i backen som går upp till ..."

LL : "Kommer Du ihåg någonting om Skräcken, Herman. Vad har Du att säga? Hur upplevde Du de där. Gjorde de inte bus för bönderna någonting?"

HH : "Det kan man väl inte säga. Det var ju inga bustag att tala om med nutida mått mått. Att de kunde gå sta och ändra om på en tomt hände väl. Jag kommer ihåg Bona-Pelles toalett som låg ungefär nere i gransnåret där frisørsalongen ligger nu. Där nere var det urtaget för de hade tagit sand där och delvis hade byn en utmark där som de tagit lera ur förr i tiden också. Och då hade dom vänt den där så att dörren var på baksidan när Pelle kom dit så han hittade inte dörren då."

LL : "Det är en till fråga jag har att göra Dig Herman och det är. Du har ju alltså gått i skolan här och Du får berätta litet grann om hur Du upplevde skoltiden, huru dana lärarna var och hur mycket stryk Ni fick och allt så där?"

HH :Ja det kan jag välän göra. Jag började i den där gamla skolan vid Ekebyhov där det är barnstuga nu eller vad det är. Där hade vi Helga Karlsson hette hon på den tiden och sedan vart det Haldert, det vart en litet finare fröken på den tiden då fick Haldert till namn. Men den hade egentligen inte jag någon sympati för så att jag slöt sämre där än i övriga skolorna. Vi hade en flicka från Malmvik, Gustavsson, stalldrängens dotter och jag vi turades om att stå i den där kvarsittarvrån. Så den hade jag ingen sympati för och nu är hon ju död stackarn så det är ju inte mycket att ugglas över. Detta var småskolan det. Och vi hade en grabb som bodde uppe i Knalleborg men han skylde ifrån sig, så hade vi kusken eller inspektorn på Ekebyhov, Sture Pettersson hette han och han fick ju också sitta emellan men han klarade sig från allt, men jag och den där flickan vi fick för hela slanten. Det var så långt att man blev vad man kallar skoltrött nu för tiden. Fast på den tiden var man förbannad på skolan helt enkelt. Men sedan flyttade vi ju upp till Blåbärshuset, Vid Blå Bandet och där fick vi en ny examinerad lärarinna som hette Tillander, hon var bara här ett halvår. Då var det ju som ett himmelrike att gå i skolan för då gick det ju som ingenting och då trivdes man ju ypperligt bra där. Sedan kom Gerda Logren på nyåret ett halvår efter och den gick det bra med också. Sedan gick vi nere i Skärviksskolan och då hade vi fru Låbert och sist fru Spångberg."

NN :"Var det Alvedal det?"

HH :"Ja, där lärarbostäderna ligger nu. Och där gick det hyggligt. Man slapp sitta kvar i all fall, så det gick ju hyggligt."

LL :"Jag tycker det kan vara roligt höra Gösta."

GÖSTA K :"Jag började här i den lilla skolan nere vid Tappström, Ekebyhov 1905 och då hade Helga Karlsson varit här ett år. Vi var trettio barn. När vi hade lunch fick vi aldrig vara inne. Det skulle vara tio grader kallt om vi skulle få vara inne och äta utan vi skulle vara ute i snön och ha springande smörgåsbord vi kallade det för att hålla oss varma och äta. Jag vet inte någon gång i småskolan att vi fick vara inne någon gång. Men så skall jag tala om en episod därifrån en gång som ni kanske aldrig har hört talat om förut. Det var den första demonstrationen i Sverige här på Ekerö. Det hade i Tappströmsskolan där, för då hade Knut Karlsson, han bodde i Träkvista, han var skolkamrat, klasskamrat med mig. Han bodde där Fribergs hade huset. Han hade en bror som varit i stan på första maj och varit med på demonstrationståg och då skulle vi göra lika dant. Han talade om hur vi skulle göra. Vi tog käppar och så gick vi ned på toaletten och tog tidningar och så gick runt den där granhäcken och sjöng arbetets söner 'med fläsk och bruna bönor och nubben därtill' Då kom ryttmästare Ihre, han var löjtnant då och han tyckte att det var förskräckligt att ungar demonstrera så det var ju alldeles förskräckligt. Men vi visste ju inte vad det var för något. Vi fick sitta kvar allihopa utom två flickor som visst inte var med. Hon fick väl påpackning för det där för han sprang ner till henne varje dag för han var visst med i skolstyrelsen. Hon var ju ny och ung där."

LL :"Var det skolan eller ungdomen som lockade tror Du?"

GK : "Kanske det. Sedan kom vi till storskolan då i Almedal. Vi var fyra klasser på den tiden. Vi var till och med åttio barn ett tag minns jag, när Gerda Svensson hade där. Det var det mesta jag vet. Då gick John Pettersson och ? Ljungfelt i fjärde när jag gick i första klass. Men sedan året efter jag slutade vart det tre klasser. För hon lärarinnan blev ju sjuk, nervsjuk och åkte in på hospital där."

LL : "Fick Ni mycket läxor då?"

GK : "Ja vi hade mycket läxor. Där på Ekebyhovsskolan hade vi griffeltavlor förstår Du och så hade man tal hem och så gick man ju där och suddade så när man kom hem visste man ju inte vad det var för något. Man hade ju grifflar och det var vått där. Sedan när vi kom till folkskolan fick vi pennor att skriva med men hela småskolan hade vi bara griffeltavlor."

LL : "Fick Ni stryk?"

GK : "Nej i småskolan fick vi stå i skamvrån bara."

LL : "Men i storskolan då, fick Ni stryk där?"

GK : "Ja där fick vi stryk. Hon var specialist på fingrarna med linjal, det var hennes ideal."

LL : "Var det när Ni inte kunde läxorna eller när Ni gjorde annat bus?"

GK : "Nej det var när vi gjorde annat bus också. Läxorna var det inte för det var ju en del som inte kunde läxorna. En del kunde inte läxorna och dom skulle skriva läxan till nästa gång fem, sex gånger. Många slutade i andra klass i folkskolan då. Jag vet en hel del Georg Gelinder och Kurt Din bror han han gick ju länge och han slutade tidigt."

LL : "Hur gamla var dom då när De slutade?"

GK : "Elva, tolv år 1912 slutade vi i skolan. Vi gick sex år."

?? : "Får jag säga något. Hör Du i småskolan, visst fick vi stryk på fingrarna där. Jag kom ihåg John Wikström från Jungfrusund, han hade värter på händerna och Helga hon slog så här så att det blödde. Å jag mädde så illa så förstår Du. Men det var en riktig rackarunge var det."

LL : "Vi har gått igenom skolorna en gång så att vi har ju teoretiskt pratat om det tidigare. Irma har ju berättat en hel del om det också men det var ju roligt att höra om Era minnen också. För att vi skall hinna genom dagens text så måste vi intervjua Dig också Gösta. Din far alltså vart alltså skolstyrelsens ordförande så småningom."

GK : "Jaha det vart han."

LL : "Var det på grund av att Du tyckte så illa om skolan eller vad var det?"

GK : "Nej det var inte alls det, han var med i den ser Du."

LL : "Han höll i alla fall talet till Stinas och min avslutning då han talade om att vi inte skulle glömma bort att använda läxböckerna. Det kom jag i alla fall ihåg."

NN : "Får jag fråga om var den äldsta dansbanan låg, inte den vid idrottsplatsen utan den tidigare som ju ungdom kom ut från stan till?"

LL : "Ljungfelts grusgrop. Om Du vet när Du kör från Träkvista upp mot malmen mot kyrkan så har Du den nya grusgropen till vänster och en gammal grusgrop som de håller på att lägga igen nu. Där var det. Stina ville säga något?"

STINA ? : "Ja jag ville bara säga att den låg till höger om stora landsvägen ungefär vid hörnet av Sidenvägen och Vävnadsvägen."

LL : "Din far han hette ju Magnus Kindblom. När var han född? Jag kan ju fråga så här. Varför blev han trädgårdsmästare och varför just i Lundhagen?"

GK : "Jo han blev trädgårdsmästare på grund av att hans far var trädgårdsmästare vid Björksund i Sörmland hos greve Mörner i fyrtiotvå år och han kom på skola Rosendals trädgårdsskola här på Djurgården och gick igenom där. Då hade han väl varit ute och sett på Ekerö hurdant det var och när han slutade skolan fick han plats i Härnösand vid Härnösands plantskola vad det var däruppe men han trivdes inte där utan då åkte han ned till Ekerö. Farfar var med så de köpte mark där vid Lundhagen och där var det ett tegelbruk då var det. Det var ett tegelbruk då så det odlade han upp och"

LL : "Det var ett tegelbruk där så de hade tagit jorden till teglet."

GK : "Jorden hade tagit uppe hos Lavefelts där uppe. De hade tagit lera nere vi sjön först men det var slut nu."

(Flera röster på en gång. "Sandviksvägen, där Palmqvist bor och likadant Sten Westling och det vet Du.")

LL : "Tog man leran där?"

GK : "Man hade en tegellada kvar till Lundhagen enda till 1918. Där hade alla Lundhagsbor sina båtar och kärror och allt möjligt där. Det var på tomten ner mot Lundhagens brygga på vänster hand. Det fanns en brygga där då. Min far köpte Lundhagen då av en direktör Hellsten. Han var direktör för Murbruksbolaget här då. Han hade köpt alla tomterna av någon uppe i Träkvista någon direktör då. Jag vet inte vad han hette."

LL : "Vet varför han just valde Lundhagen då, var det söderläget eller vad var det?"

GK : "Han hade varit ute här och sett hur trevligt det var så han fick för sig att han skulle bosätta sig här, nära till Stockholm och båtarna gick så.. Han var född 1873 och han kom 1900 till Lundhagen, han var tjugosju år då."

NN : "Fanns det många handelsträdgårdar på Ekerö då?"

GK : "Det fanns ingen så han var den första faktiskt då. Det var ju Linder som började litetgrann vid Tappström men annars fanns det ingen annan. Sedan kom Lundberg i Skärvik. Han kom något år efter då från Malmvik till dit."

LL : "Hör Du Gelinders hade väl ett småbruk där nere?"

GK : "Det var ett småbruk men han hade trädgård också."

?? : "Han hade kor och hästar."

LL : "Och sedan då kom väl Emerich Larsson eller hur?"

GK : "Jag kan säga ungefär vilken ordning de kom. Magnus Kilblom 1900, Lundbergarna vet jag inte riktigt 1905 har jag skrivit här men det kanske var något tidigare. Så var det Knut och Arvid Lundberg som fortsatte och sedan kom Fridolf Larsson till Solberga 1915. Så kom Emmerich Larsson 1915. Gustav Sandberg började i Träkvista 1920 när han slutade vid Ekebyhov och sedan Alfred Pettersson i Brygga 1915, han hade lantbruk först men då började han med trädgård. Så började John Pettersson efteråt och Erik Lundin. Och så var det ju Karlsson i Asknäs, hur var det? Det var handelsträdgårdar men de stora herrgårdarna hade lika mycket att sälja som trädgårdsmästarna då. Asknäs, Rastaborg, Stavsund Skytteholm, Menhamra och Kårsö de hade fullständiga trädgårdar då på den tiden som de for och sålde och så var det Oskar Pettersson som började 1916 vid Fredriksstrand, det är Tor som har den nu. Sedan var det Gösta Hallgren i Tappström då 1940 och när Kindström kom till Ekedal vet jag inte vilket år det var. Tor Stenström till Kärsgatan, Gunnar Andersson till Närlunda, Evert Lund till Närlunda. Axel Karlsson kom till Fridhem 1940. Och Lindros vid Hässelby Plantskola vet jag inte vilket år de kom till Träkvista. Sedan är det Gösta Nygren i Nysäter och Rolf Andersson som arrenderar Siverdal och sedan var det en annan som arrenderade ???."

LL : "Det hör till pjäsen att Abel Eriksson och Johansson kom till Silverdal 1927 båda två."

GK : "Det var ett fyrtiototal trädgårdsmästare när det var som mest här."

LL : "Ekebyhov var det en stor trädgård, två stora växthus och ett persikohus som var kvar."

GK : "Det första konstigt nog när jag fick intresse för trädgård var vi till Ekebyhov med min var hos Sandberg där. Då fick vi se växthusen då hade vi aldrig varit med om växthus tidigare. Det var orangeur som hade hand om växthusen för det var något extra märkvärdigt. Då fick jag för mig att jag skulle börja på med det också att fortsätta med trädgård."

LL : "Det var väl en ganska dryg investering när man började med rena handelsträdgårdar? Var det det?"

GK : "Nej det var det rakt inte. Min far hade väl inte mer än något tusen och farfar hade lånat. Då fick vi ju odla upp hela Lundhagen då. 1914 och 1915 var min bror och jag och borrhade hela vintrarna och farsan sprängde så vi odlade upp och sprängde där och så körde vi ner sten i kärret där nere. Så högg vi ned träen där uppe i backen så odlade vi upp allt ihop där."

LL : "Hur stor var det? Hur många tunnland?"

GK : "Det var tre, fyra tunnland var det, när det var som mest nu."

LL : "Hur länge hade han ?? När såldes handelsträdgården där nere vid Lundhagen? När upphörde den?"

GK : "När far dog då övertog vi alla syskonen några år. 1955 dog visst far och sedan hade vi den några år till 1960 eller .. 1963 sålde vi det till det där bolaget som köpte det och byggde alla de haär husen."

LL : "Det vart Guldkusten sedan då?"

GK : "Nej Guldkusten ligger längre upp på backen."

LL : "Sedan började Du med bänkar och växthus och grejor och att Du fick idén från Ekebyhov här. Då såvitt jag förstå skar Ni vass till vassmattor och band vassmattor och fönstren gjorde Ni dom själva eller köpte Ni dem?"

GK : "Det gjorde vi först i början, men sedan köpte vi dem från snickerifabrikerna. Uppe i Arbrå uppe i Hälsingland, vi köpte ett femtiotal."

LL : "Men Ni glasade själva?"

GK : "Vi glasade själva ja"

LL : "Med stift och kitt och grejor. Vad var det för grejor Ni odlade i den här tiden i början?"

GK : "Först hade vi varmbänk och det första vi odlade var spenat. Det började man att odla. I januari skulle man ligga och trycka ned de här. Man sådde först planterna. Det var det värsta man hade tyckte jag att odla spenat och ligga och skola. De var ju så där små. Man sådde dem först i januari och så skolade dem i början av februari och sedan var sallad i varmbänk och gurkor och melon på den tiden. Gurker var det inte melon på den tiden, vita gurkor."

NN : "När kom tomaterna?"

GK : "De första tomaterna, det minns jag, jag började att fara och sälja 1914 på Mälartorget. 1913 hade nämligen min mamma när jag var med på torget, då köpte min första tomat. Det var den första tomat jag hade sett då. Det var en som sålde från uppi från någon gård i Uppland någon trädgård där. Vi skulle äta den där. Ingen åt den där. Vi delade upp den men ingen ville ha den där, det kommer jag ihåg. Det var de första tomaterna."

LL : "Odlades de på friland till att börja med eller i växthus?"

GK : "Det var växthus då. Sedan började växthustomaterna .. nu kom jag litet i oordning. Det var varmbänk det här, sedan var det kallbänk. Där hade vi på den tiden var persilja det mesta man kunde tjäna på på vintern till och med första året jag kom till Träkvista så hade jag bara persilja och klarade mig på det bara. Man odlade persilja och så slog man in dem på hösten och så hade man dem i bänk och sådde på vintern."

LL : "Man jordslog dem så att säga? Och så såldes dem under vintern?"

GK : "Ja, man jordslog dem. Det var en lukrativ affär det där på den tiden det där med persilja. Jag vet att det var en i Vällingby, han vart förmögen bara på persilja, han hade bara persiljeodlingar. Och så i kallbänk hade man så började man odla jordgubbar i kallbänk. Det började då 1912 -13 vad det var. Det var en väldigt lukrativ affär."

LL : "Jag hörde en storodlare utav jordgubbar på den här delen, han gödselvattnade väldigt hårt, så att när de skulle ha dessert så hade det här gödselvattnet inneburit att det var de vita maskarna som fanns kvar i jordgubbarna. Så man drev även på den tiden ganska hårt?"

GK : "Ja det gjorde dom. Det var gödselvattning."

LL : "Berätta vad gödselvattnet var Du."

GK : "Det vara latrin direkt det, latrin och vatten. Det köpte vi till och med vet jag ifrån Ulvsunda som de körde ut latrintunnor som skulle vattnas med, körde ut med billaster, vet jag."

LL : "Men det växte bra?"

GK : "Ja, det gjorde det. Jag vet i alla fall jordgubbar på den tiden när jag for och sålde 1914, -15. Vi hade ju grönsaker och sådant. Jordgubbar skulle en ha en som stod på Munkbron och hon hade jordgubbar och de skulle vara plockade på morgonen för att det skulle vara dagg på dem. Hon levererade till Strömparteren och till restaurant Rosenbad. Det var kunder som hon hade. Det var väldigt nog att måste vara dagg på dom där så vi måste upp och plocka jordgubbarna klockan fyra på morgonen innan båten kom halv åtta. Vi måste plocka dem på morgonen så det var färskt."

(Sorl och svår hörbara röster).

LL : "Sallad var väl en ganska senkommen grönsak här?"

GK : "Sallad hade vi nog redan 1906, -07, 08 så där, så hade vi mins jag sallad och sådde och så där."

LL : "Men var det stor omsättning på det då?"

GK : "Vi hade och lämnade till Munkbron till restauranter som tog. Det var det enda."

LL : "Det här, vad styrde egentligen produktionsinriktningen för en trädgårdsmästare? Vilka lönsamhetskalkyler gjorde han?"

GK : "Det var här. Då var det ju bigaräer dom började min far och sätta, bigaräer och plommon. Det var ju modernt då så det gick ju bra att sälja. Och sedan var första växthus som odlade, det var inte här minns jag, men det var tomater i alla fall. Det var det enda tomater och gurka. Det var det enda som gick bra att sälja."

LL : "Men potatis odlade man, vet jag och fick ganska bra betalt för."

GK : "Ja det hade man i kallbänk."

LL : "Och jordgubbar vet jag att vi hade en kultur."

GK : "Ja det hade vi mycket i bänk också."

LL : "Du får väl tala om skilnaden mellan en varmbänk och en kallbänk. Det är kanske inte alla som vet det."

GK : "Varmbänk var stallströ eller också fick vi sopor från Riddersvik på höstarna. Vi lossade dom på jultaget och sedan låg de och brann där och så blandade vi dem med löv och halm. Det var varmbänk det. Och dom varmbänkarna började vi att lägga i januari månad. Det var då vi odlade först spenat och sallad. Morötter och sådant gick inte bra i varmbänk så det hade vi kallbänk till."

LL : "Det kan sägas att den här tiden så var det en doft över hela Ekerö för alla trädgårdsmästarna hade lagt upp det här i långa rader där man lagrade soporna. Sedan kom då ångan från värmen och spred den här doften. Så det doftade alltid en sötaktig soplukt, precis den doften som fanns vid sandtaget nere vid Barrudden. Den doften låg över hela östra Ekerö praktiskt taget. Det finns faktiskt kvar än fortfarande lite grann. Men stallströ däremot, det luktade ju gott det."

GK : "Det luktade gott det, men det var så litet med stallströ. Värmeledningen här på Ekerö, jasså värmen i varmbänken. Den kom då också och den fick inte vara över trettiosju grader för då brände man det utav hettan av det. När lade det där och fick det ligga ett par dagar och sedan kärrade man i jord och då blev jorden varm och sedan planterade man i det då."

LL : "Misslyckades aldrig en varmbänk? Vart aldrig en varmbänk kall så att säga?"

GK : "Det kunde väl ske men i regel höll den värmen ända till våren. Sedan kom ju solen och hjälpte till också."

NN : "När kom den tekniska värmen då, värmepannan?"

LL : "Det var i växthuset det, i samband med växthuset. Samtidigt med att växthuset byggdes."

GK : "Ja växthuset ja. Här vet jag inte men det första växthuset jag var i var väl i början av 1900-talet. Då hade de först varmbänkar. Det var i Hässelby, bänkar och varmbänkar och sedan började de att bygga hus där i Hässelby. Så började växthuset och då var det ju bara gurkor och tomater och meloner dom hade i växthuset."

LL : "Ja Du vet Sandberg och Alexis Karlsson i de två stora husen odlade väl också primulor och blommor och grejor."

GK : "Ja men det var det första och sedan började det med primulor."

LL : "Ja och då värmdes dom med rökkanaler en del av husen. Jaha och sedan .. Vi går ifrån den här epoken och till det man idag försörjer ig på såvitt jag förstår och det är att amn odlar småplantor."

GK : "Småplantor ja, det började i 1950-talet. Jag var i Bällsta handelsträdgård och där hade de allting men inte småplantor vid den tiden. Det fanns inga Hässelbybor heller som hade. Men i femtiotalet strax efter började vi med begonier och petunior. Petunior fanns redan då någon enstaka som odlade. Men annars var det inget annat som odlades då av småplantor."

LL : "Det är väl det man nu egentligen försörjer sig på såvitt jag förstår."

GK : "Ja det är det."

LL : "Du berättade om bigaråer, plommon och körsbär. De här stora godsens handelsträdgårdar. De hade ju också stora fruktträdgårdar allmänt?"

GK : "Ja det hade de. De hade gamla trädgårdar och päron förr i världen. Körsbär och plommon, det började 1900, min far började på då att plantera. Då satte alla småbrukare och sådant bigaråer var det kallades det. Körsbär fanns tidigare det var bigaråer som kom då."

LL : "Jag har för mig att Du har utbildat Dig till pomologisk gubbe. Du var väl en trægubbe egentligen?"

GK : "Ja jag fick deras bronsplaket 1945 till och med."

LL : "Så Du har sysslat väldigt mycket att beskära frukt."

GK : "Ja jag fick hålla på med allt ting, jag gick igenom pomologiska. Jag var bland annat nere i Båstad och var nere på Billing-
en, jag var på Gränna Plantskola som jag var med."

LL : "Jag vet att det var diskussioner om frukten om den över huvud taget .. (Bandet slut.)"